

روستا و توسعه، سال ۲۵، شماره ۹۷، بهار ۱۴۰۱

DOI: 10.30490/RVT.2022.356650.1421

مقاله پژوهشی

مسئله‌شناسی پیشرفت و امنیت در منطقه جنوب شرق کشور مبتنی بر تحلیل شبکه مسائل^۱

یاسر اسماعیل زاده^۲، حسن شکوه^۳

چکیده

نگاهی به فرازوفرودهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی استان استراتژیک سیستان و بلوچستان، نمایانگر وجود مسئله‌های متنوع در لایه‌های گوناگون آن بوده است. منطقه جنوب شرق ایران مزایای راهبردی بی‌نظیری همانند سواحل مکران، محصولات متنوع کشاورزی و میوه‌های با قابلیت صادرات، صنایع دستی روستایی و معادن غنی دارد. این پژوهش ضمن رصد

۱- مقاله حاضر برگرفته از پروژه پژوهشی با عنوان مسئله‌شناسی پیشرفت و امنیت در سیستان و بلوچستان، در پژوهشکده مطالعات راهبردی است که در سال ۱۳۹۹ انجام شده است.

۲- نویسنده مسئول، استادیار و عضو هیأت علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران.
(esmailzadehyaserpolitics@gmail.com)

۳- استادیار و عضو هیأت علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران.

و احصاء صدها مسئله در منطقه جنوب شرق، سعی دارد به این پرسش پاسخ گوید که «مسائل حیاتی تأثیرگذار بر توسعه و امنیت استان سیستان و بلوچستان مبتنی بر تحلیل شبکه مسائل چیست؟» لذا با هدف شناسایی مسائل اولویت‌دار استان و بررسی ریشه‌ها و موانع موجود، مبتنی بر یافته‌های حاصل از تحقیق و تتبع، به اصلی‌ترین راهکارهای اجرایی پرداخته شد. شواهد و قرائن در دهه‌های اخیر گویای سطح عمیق اثرگذاری مسائل استان بر مدار حرکت توسعه در استان بوده است. برای شناسایی مسئله‌ها و روش تحلیل ساختاری با هدف دسته‌بندی و تعیین اولویت مسائل از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شد. در این پژوهش با ۱۱۳ نفر شامل ۵۸ نفر از مقامات (دولتی، نظامی، انتظامی، امنیتی)، ۲۰ فعال مدنی و بخش خصوصی و ۲۰ استاد دانشگاه و ۱۵ نفر از افراد شاخص قومی-مذهبی استان، مصاحبه انجام شد و تعداد ۱۷۶ مسئله و ریزمسئله از جامعه هدف استخراج شد که در نهایت ۸۸ مسئله اصلی شناسایی شد. بر اساس یافته‌های پژوهش تعداد ۵ مسئله اولویت‌دار تعیین شد که عبارتند از موانع تحقق اقتصاد مقاومتی، ترسیم چهره نامناسب از استان نزد افکار عمومی، عدم وجود وفاق و همدلی بین مدیران، عدم وجود امنیت پایدار و عدم توجه به اهمیت جایگاه استان در عرصه ملی. در نهایت ضمن ترسیم مسئله در ابعاد مختلف، پیامدها و اثرات آن ذکر شده است.

کلیدواژه‌ها: مسئله، مسئله‌شناسی، توسعه، امنیت، جنوب شرق، سیستان و بلوچستان، تحلیل شبکه.

طبقه‌بندی JEL: H50-F50-D85

مقدمه

مسئله‌ها و شیوه مواجهه با آن‌ها به‌عنوان چارچوب و بنیاد اصلی برنامه‌ریزی و سیر به سوی پیشرفت و تعالی، در سطوح مختلف حاکمیتی و کشورداری محسوب می‌شوند. مسائل، بر اساس پیوند میان آرمان‌ها، اهداف ملی، امکان‌های مطلوب و مقتضیات محیط امنیت ملی و بر پایه ارزیابی مخاطرات، تهدیدها، چالش‌ها و فرصت‌های امنیت ملی، تعیین می‌شوند. از سویی و مبتنی بر تجربیات چهار دهه انقلاب اسلامی و موقعیتی که در گام دوم انقلاب اسلامی قرار گرفته‌ایم، استان سیستان و بلوچستان که به تعبیر مقام معظم رهبری تنگه احد نظام است،

دربرگیرنده فرصت‌ها و قوت‌های بی نظیر و بی‌بدیلی است. اگرچه وجوه امنیتی و مؤلفه‌های سخت و نرم تهدیدات و آسیب‌ها، غلبه ذهنی یافته است. این خود یک مسئله راهبردی محسوب می‌شود و تصمیم‌گیران و مدیران استان را دچار چالش عظیمی کرده است (Esmailzadeh, 2019). این پژوهش ضمن رصد و احصاء صدها مسئله در منطقه جنوب شرق، سعی دارد به این پرسش پاسخ گوید که «مسائل حیاتی تأثیرگذار بر توسعه و امنیت استان سیستان و بلوچستان مبتنی بر تحلیل شبکه مسائل چیست؟». لذا با هدف شناسایی مسائل اولویت‌دار استان و بررسی ریشه‌ها و موانع موجود، مبتنی بر یافته‌های حاصل از تحقیق و تتبع، به اصلی‌ترین راهکارهای اجرایی پرداخته شد. شواهد و قرائن در دهه‌های اخیر گویای سطح عمیق اثرگذاری مسائل استان بر مدار حرکت توسعه در استان بوده است. به تعبیر بسیاری از سیاستمداران، حکمرانان باید توجه جدی به مسائلی از قبیل بهداشت عمومی تا سایر حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی داشته باشند (Smith, 2021). به‌واقع آنچه در فهم ریشه‌های عدم توسعه و ضعف‌های امنیتی مهم و حیاتی است، فقدان توجه کافی سیاست‌گذاران ملی و استانی به بازیگری و نقش‌آفرینی علت‌ها بوده است. علت‌هایی که در سایه سنگین و تاریک معلول‌ها خود را نهان کرده‌اند (Arjona et al., 2015). در این مسیر گزارش حاضر با روش‌شناسی منحصربه‌فرد در مقایسه با سایر پروژه‌های مسئله‌شناسی در استان، سعی کرده است با شناسایی مسئله‌های کلیدی و علت‌ها به تبیین دقیق آن‌ها بپردازد تا در نهایت بتواند راهبردهای عملیاتی را استخراج کند. اما در مراحل مختلف نوک پیکان تمامی داده‌ها و یافته‌های شهودی و حسی، به سمت و سوی مؤلفه‌های متنوع و شاید غیرقابل انتظاری رفته است که می‌توان علت اصلی را به سبک‌بختی شناسایی کرد. آنچه می‌توان در حوزه ضرورت انجام این پژوهش نام برد این موضوع است که شناسایی مسائلی که با پیشرفت و امنیت رابطه ضدیت و مانع را دارند، می‌تواند سیاست‌گذاران را برای اولویت‌بندی مسئله‌ها و رسیدن به راه‌حل اجرایی حل مسئله یاری دهد. هزینه‌های هنگفتی که در استان برای نیل به پیشرفت و امنیت صرف می‌شود، شایسته

است که برای عبور از چالش و مسائل مهم و اولویت‌دار منطقه جنوب شرق کشور در نظر گرفته شود.

در مقام ذکر پیشینه، سیاست‌های توسعه کشور در قالب برنامه‌های عمرانی هفت‌ساله و پنج‌ساله که از ۱۳۲۷ شروع و تا سال ۱۳۵۶ ادامه یافت، اگرچه کم‌وبیش، پراکنده و بخشی، توانست توسعه نواحی مختلف کشور را مدنظر قرارداد، لکن این توسعه ناظر بر توسعه‌ای متعادل، یکپارچه و منطبق با ساخت و بافت مناطق نبوده و بعضاً تحول مطلوب را در بهتر شدن شیوه زندگی و معیشت مردم نواحی به وجود نیاورد. قریب به اتفاق برنامه‌های انجام‌شده در طول برنامه اول تا پنجم، مجموعه‌ای از پروژه‌های مشخص اجرایی بودند که به صورت مقطعی و کوتاه‌مدت اهدافی را دنبال می‌کردند و قادر به برقراری رابطه معنی‌دار میان‌بخشی و میان‌منطقه‌ای نبودند.

برنامه‌های توسعه پس از انقلاب و سال‌های جنگ تحمیلی از سال ۱۳۶۸ آغاز شد. این برنامه‌ها به ترتیب زیر بوده‌اند: برنامه اول توسعه ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲، برنامه دوم توسعه ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸، برنامه سوم توسعه ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳، برنامه چهارم توسعه ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸، برنامه پنجم توسعه ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴، برنامه ششم توسعه ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰.

برنامه ششم به‌عنوان برنامه جاری توسعه، مشتمل بر ۱۲۴ ماده و ۱۲۸ تبصره در ۱۴ اسفند ماه ۱۳۹۵ در مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۲۱ با اصلاحاتی از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام به تصویب رسید. در این میان استان سیستان و بلوچستان از جمله استان‌هایی است که شکاف قومی و زبانی آن همراه با شکاف مذهبی بوده و با تقویت و بالفعل کردن همدیگر بر احتمال فعال شدن و تبعات امنیتی مسائل قومی می‌افزاید؛ هر چند که از گذشته این معضلات به صورتی دیگر وجود داشته است. این منطقه از یک سو به‌واسطه ناهمگونی در مقوله قومیت و مذهب، دوری از مرکز و مراودت فرهنگی، بافت زندگی عشیره‌ای، وجود شاخص‌های تعصب، محرومیت نسبی، سرخوردگی اجتماعی، فقر و بیکاری، قاچاق، ضعف زیرساخت‌های توسعه‌ای و از سوی دیگر به علت همانندی‌های فرهنگی، قومی،

مذهبی با دو کشور بحران‌زده و پرآشوب افغانستان و پاکستان از پیامدهای بحران‌زایی بنیادگرایی قومی و مذهبی متأثر شده که نمودهایی همانند فعالیت چشم‌گیر گروهک‌های تروریستی متعدد و تفکرات تکفیری در آن رسوخ کرده‌اند. لازم به ذکر است که تاکنون کارهای محدودی برای مسئله‌یابی در استان انجام شده است که از منظر روشی نیز بسیار متفاوت از پژوهش حاضر است. به‌عنوان مثال، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری در سال ۱۳۹۵ پژوهشی با عنوان مسأله‌شناسی استان سیستان و بلوچستان انجام داد که شامل سه حوزه «سیاست اقتصادی، صنعتی و گردشگری»، «سیاست محیط زیست، آب و کشاورزی» و «حوزه سیاست اجتماعی و فرهنگی» است. در این نوشتار به‌صورت متمرکز بر معرفی مهم‌ترین مسایل و چالش‌های استان در حوزه «سیاست‌های اقتصادی، صنعتی و گردشگری» و ارائه راهکارهای مؤثر برای حل یا تخفیف آن‌ها پرداخته شده است (Ramezan Khah et al., 2016). همچنین گزارش مسئله‌شناسی استان سیستان و بلوچستان توسط شبکه ملی جامعه و دانشگاه در سال ۱۳۹۷ نیز گامی مهم در تبیین و توصیف مسائل استان بوده است. کرد و آبتین (Kord and Abtin, 2013) در مقاله‌ای با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر توسعه‌ی کارآفرینی روستایی در استان سیستان و بلوچستان، به ارزیابی متغیر ایجاد مراکز رشد روستایی در ارتقای شاخص‌های توسعه و پیشرفت جنوب شرق کشور پرداختند.

مبانی مفهومی و نظری

گفتمان «پیشرفت مبنا» به مثابه مبناي حکمرانی امنیتی، در اساس ماهیتی اقتصادی دارد. به بیان روزکرانس^۱ اگر کشوری می‌خواهد امنیت کوتاه‌مدت خود را حفظ کند، باید به اهداف امنیتی‌اش دست یابد و اگر کشوری بخواهد امنیت درازمدت خود را حفظ کند، باید اهداف اقتصادی خود را تحقق بخشد (Poursaid, 2022).

الف) امنیت شرط لازم برای پیشرفت

به تعبیر فورلان با گسترش چالش‌های متعدد در سطح جهان، دولت‌ها و سایر بازیگران (توسعه یافته و غیرتوسعه یافته) مجبور به مواجهه با این بحران شده‌اند. فورلان معتقد است که شرایط اضطراری و درگیری حاکمیت‌ها با چالش‌های بزرگ، نارضایتی‌هایی در بین مردم ایجاد می‌کند (Furlan, 2020). اگر ناامنی روانی نباشد طبیعتاً کشورها در مسیر توسعه دچار اشکال می‌شوند. در این رویکرد، اجرای برنامه‌های پیشرفت در یک جامعه، در گرو امنیت عمومی آن جامعه است. زیرا در صورتی که مردم یک جامعه برای زندگی عادی خود از محیطی امن برخوردار نباشند و احساس تهدید نمایند، به جای امکانات آموزشی، بهداشتی یا اقتصادی و سیاسی، متقاضی و نیازمند شرایط امن برای ادامه حیات خود خواهند بود. دولت در یک کشور ناامن و بی‌ثبات که خود را در معرض هرج و مرج احساس کند، طبعاً به جای فعالیت برای رشد و پیشرفت، توجه خود را جهت برنامه‌ریزی برای برقراری امنیت و ثبات معطوف خواهد کرد. چرا که در صورت «بقای خود» است که افکار و تصورات «پیشرفت» شکل می‌گیرد و اندیشه‌های «بهرتر زیستن» ایجاد می‌شود. در واقع برای رسیدن به جامعه‌ای پیشرفته، در ابتدا لازم است بسترهای لازم ایجاد شود تا امکان تحقق اهداف و برنامه‌ها فراهم شود. به اعتقاد برخی از اندیشمندان، از شروط لازم و از مهم‌ترین پیش‌نیازها و بسترها، «امنیت» است. زیرا رشد اقتصادی، شکوفایی تمدنی و دستیابی به آسایش دنیوی تنها در سایه‌سار امنیت، تأمین می‌شود. از رابطه بین امنیت و پیشرفت این موضوع برداشت می‌شود که باید تحول متکامل رخ دهد (Rahimi Roushan and Hosseini, 2017).

ب) پیشرفت شرط لازم برای امنیت

پیشرفت به معنای ترقی، پیشروی داشتن در خصوص کار یا مقصدی، حرکت کردن، سرانجام خوب یافتن و خوب انجام دادن است که هم معنای کمی و عرضی و هم معنای کیفی و طولی در آن تعبیه شده است. گستره این واژه گسترده‌تر از واژه‌های مضیق و محدودی مانند

توسعه است که تنها معطوف به ظرفیت‌سازی نظام سیاسی یک کشور برای نیل به شرایط استاندارد اقتصادی (رفاه)، امنیتی (ثبات سیاسی) و فرهنگی (توسعه‌یافتگی فکری) است (Rahimi Roushan and Hosseini, 2017).

ج) رابطه دوسویه پیشرفت و امنیت

به نظر می‌رسد امنیت و پیشرفت در این رابطه متقابلاً یکدیگر را تقویت می‌کنند. مواردی نیز وجود دارد که هیچ‌یک از امنیت و پیشرفت برآورد نشده است. بررسی‌های انجام شده نشان داد که ضعف‌ها و وابستگی‌های کشورهای جهان سوم در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و نظامی به‌عنوان پیامدهای برخاسته از توسعه‌نیافتگی در مرحله بعد خود به عاملی برای تهدید امنیت ملی کشورهای جهان سوم در هر دو بُعد داخلی و خارجی و نیز در جنبه‌های اقتصادی و نظامی تبدیل شده است. امنیت از منظر این رویکرد با پیشرفت رابطه دوسویه و مستقیم دارد، به طوری که نابرابری‌های اجتماعی، اقتصادی و رفاهی، به‌ویژه بین مناطق مرکزی و پیرامونی، شهری و روستایی می‌توانند شکاف‌های سیاسی را عمیق‌کنند و نارضایتی ناحیه‌ای را تغذیه کنند. چنانچه محرومیت نسبی حاشیه‌ها و عدم برخورداری آن‌ها از اماکن با عدم رسیدگی به مشکلات آن‌ها همراه شود، می‌تواند زمینه‌ساز ناامنی و بروز بحران شود. بدیهی است تداوم چنین مسائلی می‌تواند به شکاف بین دولت و مردم بیانجامد و از آن جا که این فاصله، دارای ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، جغرافیایی و همچنین طولی است؛ هرچه فاصله مردم از دولت مرکزی بیشتر باشد، احتمال کمتری وجود دارد که آنان از دستورات دولت پیروی کنند. از همه مهمتر فاصله روانی میان گروه‌هاست که در این صورت به ایجاد حفره‌های دولت-ملت خواهد انجامید و امنیت انسانی و ملی را به چالش خواهد کشید. اگر چه امنیت ملی کشور می‌تواند از دو جهت آسیب‌پذیری‌های داخلی و تهدیدات خارجی مورد چالش قرار گیرد، اما برای امنیت ملی آسیب‌پذیری‌های داخلی مهمتر از تحولات خارجی است که در رأس آن شکاف دولت-ملت حائز توجه است. بدیهی است هرچه شکاف بین دولت و

ملت زیادت‌تر شود، ضریب امنیت ملی نیز پایین‌تر آمده و در این صورت آسیب‌پذیری امنیت ملی از تهدید و تهاجم خارجی نیز بیشتر می‌شود. عدم پیشرفت هم می‌تواند امنیت را با چالش مواجه کند. مک نامارا در کتاب «عصاره امنیت» تأکید می‌کند که در یک جامعه، امنیت، «سخت‌افزار نظامی»، «نیروی نظامی» و «فعالیت سنتی» نیست، گرچه ممکن است آن‌ها را در برگیرد. امنیت، «پیشرفت» است و بدون آن هیچ گونه امنیتی نمی‌تواند وجود داشته باشد (Eftekhari, 2003).

در مجموع می‌توان اذعان کرد که میان پیشرفت و امنیت ارتباط پیچیده‌ای وجود دارد. دولت‌ها همواره به میزان مناسبی از امنیت نیاز دارند و امنیت شرط مهمی برای هر برنامه دیگری است و بدون امنیت اساساً سخن گفتن از پیشرفت یا هر موضوع دیگری مشکل است. اما امنیت بدون پیشرفت در بلندمدت پایه‌های قدرتمندی، بقا و امنیت ملی را شدیداً تهدید می‌کند. لذا برای تأمین امنیت ملی به‌طور بنیادی و بلندمدت حتماً داشتن برنامه‌ای موفقیت‌آمیز در موضوع پیشرفت ضروری است.

بنابراین رابطه بین پیشرفت و امنیت رابطه‌ای تأیید شده و درهم‌تنیده است و در تحقیقات و مطالعات متعدد، رابطه مستقیم بین امنیت و پیشرفت مورد پوشش قرار گرفته است و امروزه تقریباً در یک باور عمومی، راهبردهای مبتنی بر پیشرفت بهترین و کامل‌ترین راهبردهای امنیتی شناخته می‌شوند. امنیت، بسترساز پیشرفت است و از طرفی، از پیشرفت تأثیر می‌پذیرد به‌طوری‌که توسعه‌نیافتگی می‌تواند بستری برای بروز ناامنی باشد. امنیت همان توسعه است و بدون توسعه امنیت وجود ندارد (McNamara, 1968).

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی است و از منظر مسیر، در زمره پژوهش‌های آمیخته قرار دارد. در مرحله اول در این پژوهش با منطق استقرایی و راهبرد تحلیل محتوای کیفی، داده‌های مورد نیاز از طریق انجام مصاحبه عمیق با مقامات محلی و مدنی استان گردآوری شد. داده‌های گردآوری شده با استفاده از روش ترسیم نقشه‌های شناختی تحلیل شد. در واقع تلاش

شد روابط بین مسائل مختلف در استان که در ذهن خبرگان است، به صورت یک نقشه ترسیم شده و با ترکیب نقشه‌های ذهنی خبرگان، مسائل اصلی استان احصاء شود. شناخت مسئله در این پژوهش، معطوف به ذهنیت و برداشت مقامات و خبرگان استان از مسائل است. در جدول زیر کلیات روش شناسی این پژوهش ذکر شده است.

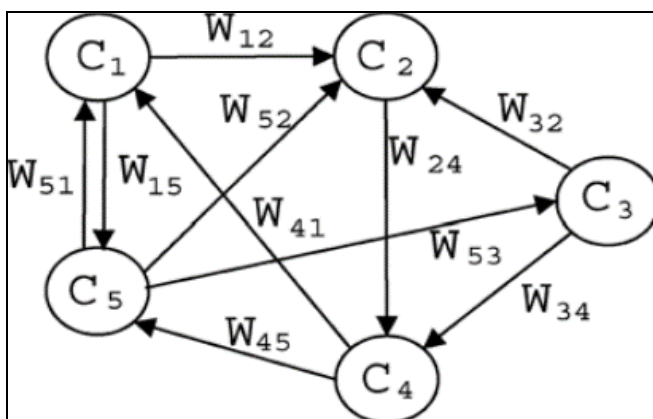
جدول ۱. کلیات روش شناسی مقاله

راهبرد پژوهش	پیمایش اجتماعی
روش جمع‌آوری داده	مصاحبه عمیق نیمه ساختار یافته
روش نمونه‌گیری	هدفمند و از طریق پندل خبرگی در استان سیستان و بلوچستان
حجم نمونه	۱۱۳ نفر شامل ۵۸ نفر از مقامات (دولتی، نظامی، انتظامی، امنیتی)، ۲۰ فعال مدنی و بخش خصوصی، ۲۰ استاد دانشگاه و ۱۵ تن از افراد شاخص قومی-مذهبی
روش تحلیل داده‌ها	تحلیل نقشه‌های شناختی
ابزار تحلیل اطلاعات	نرم‌افزار نت دراو (NetDraw)

با توجه به اینکه در این پژوهش، روش تحلیل داده‌ها از اهمیت اساسی برای پاسخ به سوال پژوهش برخوردار بود، بقیه نقشه روش شناختی پژوهش بر اساس روش تحلیل داده‌ها تنظیم شد. نقشه‌های شناختی، مجموعه‌ای از گره‌هایی^۱ هستند که به وسیله کمان‌هایی^۲ به یکدیگر متصل شده‌اند. این گره‌ها مسائل مربوط به استان را نمایش می‌دهند. ارتباطات موجود بین این مسائل توسط کمان‌ها نمایش داده می‌شود. کمان‌ها جهت‌دار هستند تا جهت تاثیرگذاری را مشخص کنند و در واقع شکل گرافیکی از روابط علت و معلولی را نشان دهند. در نمودار زیر، روابط علت و معلولی میان مفاهیم در گره‌ها نشان داده شده است.

۱- در شکل ۱، گره‌ها با نماد C مشخص شده است.

۲- در شکل ۱، کمان‌ها با نماد W مشخص شده است.

شکل ۱. نمونه نقشه شناختی

مشخصه اصلی این مدل، گرافی هدایت شده است که با استفاده از آن فرایند نتیجه‌گیری و بررسی روابط علت و معلولی میان برخی عوامل نمایش داده می‌شود. در این مدل، پویایی یک سیستم به وسیله شبیه‌سازی تعاملات بین مفاهیم و عوامل موجود در آن نمایش داده می‌شود. ایجاد یک نقشه شناختی نیازمند ورودی‌هایی است که از تجارب و دانش افراد خبره در موضوع مورد نظر به دست می‌آید. در این پژوهش، در مصاحبه با مقامات و خبرگان استانی تلاش شد، مسائل اصلی استان دریافت شده و برای هر مسئله، علل و پیامدهای آن احصاء شود. با ترکیب نظرات خبرگان استان، نقشه شناختی از مسائل استان به صورتی که علل بر مسئله تأثیر دارند و مسئله بر پیامدها مؤثر است، ترسیم شد.

شایان ذکر است که در این پژوهش، همه مسائل، علل و پیامدها به‌عنوان مسئله در نظر گرفته شدند و با قرار دادن مسائل (مسئله، علل، پیامدها) در سطر و ستون‌های ماتریس، میزان تأثیرگذاری هر مسئله بر مسئله دیگر مشخص شد. با اضافه کردن روابط تعریف شده توسط خبرگان به ماتریس، مسائل موجود در سطر ستون ماتریس افزایش یافته و برخی روابط تقویت شد.

در تحلیل شبکه مسائل، گره‌های کلیدی (در اینجا مسائل کلیدی)، گره‌هایی هستند که دو دلیل اصلی برای کلیدی شدن دارند. در این پژوهش برای شناسایی مسائل تأثیرگذار (درجه خروجی)، مسائل تأثیرپذیر (درجه ورودی)، مسائل تأثیرگذار و تأثیرپذیر (درجه مرکزیت) و مسائل کلیدی (کنشگر کلیدی) از نرم‌افزار نت دراو^۱ استفاده شده است. جامعه آماری در این پژوهش شامل مقامات و نخبگان علمی و اقتصادی و مدیران بخش دولتی و خصوصی استان بودند. نمونه شامل ۱۱۳ نفر شامل ۵۸ نفر از مقامات (دولتی، نظامی، انتظامی، امنیتی)، ۲۰ فعال مدنی و بخش خصوصی، ۲۰ استاد دانشگاه و ۱۵ تن از افراد شاخص قومی-مذهبی استان بود که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و مورد مصاحبه قرار گرفتند. مشخصات کلی نمونه در جدول زیر ذکر شده است.

جدول ۲. مشخصات کلی نمونه

ردیف	نمونه	تعداد
۱	مقامات استان و شهرستان	۵۸
۲	خبرگان بخش خصوصی و مدنی	۲۰
۳	اساتید دانشگاه (به غیر از دو گروه پیشین)	۲۰
۴	افراد شاخص قومی-مذهبی استان	۱۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش

به منظور بررسی اعتبار پژوهش، نتایج در یک پنل خبرگی شامل گروه دیگری از کارشناسان و مدیران استان ارائه شد و ملاحظات آن‌ها مورد توجه قرار گرفت.

تحلیل شبکه مسائل استان سیستان و بلوچستان

در تحلیل نقشه‌های شناختی، معمولاً سه شاخص اصلی مدنظر قرار می‌گیرد. درجه درونی^۲، درجه بیرونی^۳ و درجه مرکزیت^۴. درجه درونی یعنی تعداد فلش‌های جهت‌داری که به

1. NetDraw
2. Indegree
3. OutDegree
4. Centrality Degree

سمت یک گره یا متغیر اشاره می کنند و درجه بیرونی یعنی تعداد رئوس یا مسیرهای علی که از یک گره یا متغیر خارج می شوند. در واقع درجه درونی زیاد به معنی تأثیرپذیر بودن مسئله از سایر مسائل است و درجه بیرونی زیاد به معنی تأثیرگذار بودن مسئله بر سایر مسائل است. در مسئله شناسی استان‌ها، مسئله‌ای که دارای مرکزیت بیشتری است، اغلب به‌عنوان یک مسئله فعال در شبکه مسائل و یک متصل کننده و یا به‌عنوان یک قطب شبکه مطرح است. اغلب می تواند به‌عنوان یک مسئله واسطه‌ای شناسایی شود. مسئله‌ای که پیونددهنده سایر مسائل به یکدیگر است. در واقع مسائلی که مرکزیت دارند، توانسته‌اند حفره‌های ساختاری را پر کنند.

حفره‌های ساختاری^۱

حفره‌های ساختاری فرصت‌هایی برای گسستن پیوندهای میان گره‌ها در شبکه هستند. دستیابی به حفره ساختاری دلالت بر فرصت آن گره برای شکستن ارتباطات است. گره‌هایی که حفره‌های ساختاری را به هم پیوند می دهند، گره‌هایی را به هم وصل می کنند که در غیر این صورت نمی توانستند به همدیگر دسترسی داشته باشند. از این رو به واسطه نقش جداکننده خود، قدرت و نفوذ به دست می آوردند. در شبکه مسائل استان‌ها، برخی حفره‌های ساختاری وجود دارد که با شناسایی آن‌ها و حل آن مسائل، می توان امیدوار بود که شبکه مسائل دچار گسست شده و راه‌حل‌های ساده‌تری برای رفع مسائل استان پیدا شود.

گره‌های کلیدی^۲ یا کنشگر کلیدی^۳

در تحلیل شبکه مسائل استان، گره‌های کلیدی (در اینجا مسائل کلیدی)، گره‌هایی هستند که دو دلیل اصلی برای کلیدی شدن دارند. اول اینکه با حذف گره‌های کلیدی از شبکه، امید زیادی وجود دارد که شبکه دچار گسست شود؛ یعنی شبکه به چند تکه مجزا تبدیل شود. دوم اینکه بر اساس نحوه قرار گرفتن آن‌ها در ساختار شبکه و ارتباطات مناسبی که بین آن‌ها و بقیه گره‌های شبکه وجود دارد، فاصله بین گره‌ها با حذف آن‌ها طولانی تر شود.

1. Structural Holes
2. key Nodes
3. KeyPlayer

نتایج و بحث

با توجه به موارد مذکور، مهم‌ترین مسائل استان سیستان و بلوچستان به ترتیب اولویت در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. رتبه بندی مسائل مهم استان سیستان و بلوچستان

keyPlayer	Degree	Betweenness-Dir	InDegree	Outdegree	Id
۴۲	۸۱	۰	۸۱	۰	موانع تحقق اقتصاد مقاومتی (کشاورزی، بنادر، سواحل و...)
۴۱/۲۵	۸۴	۲۶/۵۴۷	۷۹	۲۱	ترسیم چهره نامناسب از استان نزد افکار عمومی در عرصه ملی
۴۰/۷۵	۸۲	۴۵/۰۸۷	۷۷	۲۸	عدم وجود وفاق و همدلی بین مدیران استان
۴۰/۲۵	۷۹	۴۵/۳۵۶	۷۵	۲۹	عدم وجود امنیت پایدار در استان
۳۹/۵	۷۸	۳۷/۹۸۲	۷۲	۳۸	عدم توجه به اهمیت جایگاه استان در عرصه ملی
۳۹/۵	۷۵	۱۳/۴۶۶	۷۲	۱۸	فقدان برنامه‌ریزی مدون و یکپارچه در استان
۳۹/۲۵	۷۹	۲۱۷/۴۰۵	۷۱	۶۲	دور بودن استان از مرکز
۳۹	۸۷	۱۸۲/۱۰۴	۷۰	۷۶	عقب‌ماندگی تاریخی استان
۳۹	۷۷	۴۲/۲۱۸	۷۰	۳۷	مشارکت ندادن مردم در امور کشور
۳۹	۷۲	۲۱/۶۵۴	۷۰	۲۳	تلاش نخبگان جهت رسیدن به منافع شخصی و جریانی
۳۸/۷۵	۷۶	۴۶/۹۳۳	۶۹	۳۹	عدم حاکم شدن قانون و تبعیض در اجرای قانون
۳۸/۷۵	۷۳	۳۱/۳۶۳	۶۹	۳۲	موازی کاری شدید دستگاه‌ها و ارگان‌ها در امور مختلف
۳۸/۵	۷۰	۵۷/۸۹	۶۸	۲۳	عدم توجه به اهمیت استان در عرصه ملی
۳۸/۵	۷۶	۳۶/۰۶۹	۶۸	۳۵	بی‌ثبات بودن مدیریت در استان

keyPlayer	Degree	Betweenness-Dir	InDegree	Outdegree	Id
۳۸	۸۱	۱۰۶/۱۷	۶۶	۶۲	حاکم شدن مصلحت‌های مقطعی به جای واقعیت‌های جامعه
۳۸	۷۶	۶۳/۵۵	۶۸	۴۴	حاکم شدن مسائل سیاسی بر امور مدیریتی استان
۳۷/۷۵	۷۳	۴۴/۳۷۷	۶۵	۳۶	مدیریت نامناسب منابع انسانی در استان
۳۷/۵	۷۸	۸۰/۰۴۴	۶۴	۵۴	غلبه مسائل امنیتی بر مسائل توسعه‌ای (امنیتی کردن مسائل)
۳۷/۲۵	۷۵	۴۲/۸۶۲	۶۳	۳۶	عدم توجه به شایسته‌سالاری
۳۷	۷۲	۴۷/۲۵۸	۶۲	۴۲	عدم توجه به تخصص‌گرایی
۳۷	۶۵	۱۲/۵۹۴	۶۲	۱۶	ارائه اطلاعات نادرست در مورد استان به تصمیم‌گیران کلان کشور (عدم شناخت صحیح مسئولین کلان کشور از استان)
۳۶/۷۵	۷۱	۱۲۲/۰۹۲	۶۱	۵۴	قانون‌گریزی
۳۶/۲۵	۷۵	۴۱/۱۶۴	۵۹	۴۰	کم‌رنگ شدن تعهد کاری در پیشبرد امور توسعه
۳۵/۷۵	۷۲	۵۷/۶۲۹	۵۷	۵۲	شکل‌گیری رانت و فساد
۳۵/۵	۸۳	۹۴/۰۶۸	۵۶	۶۸	عدم وجود تناسب بین رشد جمعیت و رشد امکانات و توسعه‌یافتگی
۳۵/۲۵	۶۶	۴۹/۷۶۳	۵۵	۵۴	مدیریت مرزهای استان
۳۵	۸۰	۷۷/۶۰۱	۵۴	۶۰	هدر رفت منابع
۳۵	۷۴	۲۶/۵۹	۵۴	۳۵	انحراف اهداف تدوین شده در برنامه‌های توسعه
۳۴/۷۵	۷۳	۵۳/۸۰۸	۵۳	۶۵	عدم وجود عدالت اجتماعی (تبعیض)
۳۴/۷۵	۶۵	۲۸/۸۳۸	۵۳	۵۰	واگرایی قومی در استان
۳۴/۷۵	۷۱	۲۳/۵۶۸	۵۳	۳۷	عدم اجرای صحیح طرح‌های توسعه در استان
۳۴/۷۵	۵۹	۲۳/۰۵۵	۵۳	۳۹	اختلاف نخبگان استان در حوزه فرهنگی

مسئله‌شناسی پیشرفت و امنیت در منطقه.....

keyPlayer	Degree	Betweenness-Dir	InDegree	Outdegree	Id
۳۴/۷۵	۶۳	۹/۶۵۶	۵۳	۲۰	سوءمدیریت (ناکارآمدی بخشی از مسئولین)
۳۴/۵	۷۳	۶۲/۹۵۳	۵۲	۵۲	عدم احداث صنایع اشتغال‌زا در استان (عدم شکل‌گیری صنایع و واحدهای تولیدی) افزایش هزینه‌های نظام در استان در پیشبرد اهداف توسعه (از بین رفتن منابع استان)
۳۴/۲۵	۸۱	۵۵/۲۴۹	۵۱	۶۵	عدم توجه به نخبگان علمی استان
۳۴/۲۵	۷۱	۲۳/۴۶۸	۵۱	۴۶	عدم توجه حاکمیت به کادرسازی نیروهای تکنوکرات و توسعه‌طلب در استان
۳۴	۶۱	۱۲/۲۹۳	۵۰	۳۰	احساس ناکارآمدی نظام و ناامیدی مردم از حاکمیت
۳۳/۷۵	۷۰	۶۱/۰۶۶۶	۴۹	۵۶	تعصبات قومی و مذهبی دولتی بودن اغلب امور اقتصادی در استان (انحصارگرایی دولت)
۳۳/۷۵	۶۰	۳۷/۸۷۵	۴۹	۴۴	ضعف فرهنگ عمومی تمرکزگرایی و عدم تناسب تصمیمات مرکز با نیازهای استان
۳۳/۷۵	۶۲	۲۴/۲۳۸	۴۹	۲۹	مسائل قومی و مذهبی (سیطره مسائل قومی و مذهبی در امور مختلف استان)
۳۳/۵	۷۴	۵۹/۹۰۸	۴۸	۶۵	تعاریف مختلف از امنیت پایدار و عدم توجه به الگوهای امنیتی
۳۳/۵	۵۱	۳/۲۷۱	۴۸	۱۱	بی‌اعتمادی مردم نسبت به مسئولین
۳۳/۲۵	۶۴	۴۱/۸۹۷	۴۷	۵۲	ضعف نظارت بر توسعه روستاها و بهره‌وری از کشاورزی

keyPlayer	Degree	Betweenness-Dir	InDegree	Outdegree	Id
۳۲/۵	۷۴	۱۲۱/۴۶۲	۴۴	۶۴	سیاه نمایی مسائل استان و اغراق در ناامنی‌ها
۳۲/۵	۷۳	۳۷/۵۸۵	۴۴	۵۳	عدم بهره‌برداری از ظرفیت‌های اقتصادی استان
۳۲	۵۶	۴۵/۱۷۷	۴۲	۵۰	غیربیت‌سازی (نگاه خودی و غیرخودی)
۳۲	۸۴	۴۴/۶۲۴	۴۲	۶۹	مشکلات درآمد
۳۲	۶۶	۱۳/۵۱۶	۴۲	۳۴	توزیع نامناسب و غیرهدفمند منابع و اعتبارات در سطح استان
۳۱/۷۵	۸۲	۸۷/۴۲۲	۴۱	۸۰	نارسایی‌های فرهنگی در سطح استان (فقر فرهنگی)
۳۱/۷۵	۷۰	۶۳/۰۰۵	۴۱	۶۸	کمرنگ شدن هویت ملی
۳۱/۷۵	۵۴	۳۴/۳۳۴	۴۱	۲۸	عدم وجود الگوی مناسب زندگی در منطقه
۳۱/۷۵	۵۸	۱۸/۱۶۵	۴۱	۲۹	کمبود اعتبارات در بهره‌وری از صنایع تبدیلی (نخیلات، کشاورزی و...)
۳۱/۵	۸۰	۴۵/۵۳	۴۰	۷۲	مشاغل کاذب
۳۱/۲۵	۷۱	۴۱/۲۱۸	۳۹	۵۷	ناتوانی در بهره‌مندی از مزیت‌های مرز
۳۱/۲۵	۸۰	۳۴/۱۷	۳۹	۶۴	از بین رفتن فرصت‌های شغلی و درآمدهای پایدار در استان
۳۱/۲۵	۶۱	۳۱/۰۷۸	۳۹	۵۲	سوء استفاده معاندین از خالاهای فرهنگی استان
۳۰/۷۵	۴۳	۳/۸۸۹	۳۷	۱۱	خشکسالی و کمبود شدید آب
۳۰/۲۵	۵۹	۲۰/۳۲۵	۳۵	۴۱	ضعف زیرساخت‌های اقتصادی و عمرانی استان
۳۰	۸۴	۴۱/۷۳۸	۳۴	۸۱	اعتراض و نارضایتی از مسائل و مشکلات اجتماعی در استان
۳۰	۶۷	۲۹/۹۲۸	۳۴	۵۶	عدم وجود فرهنگ مشارکت مردم در امور اجتماعی و شهری

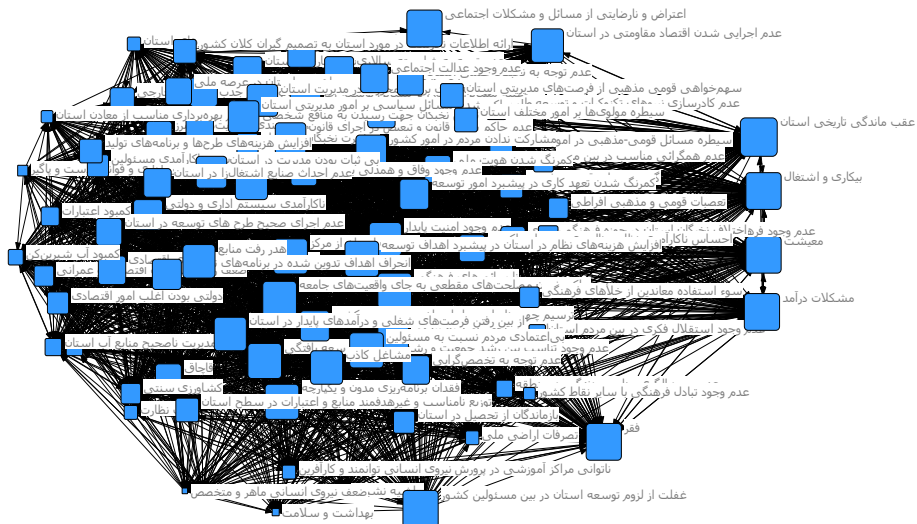
مسئله‌شناسی پیشرفت و امنیت در منطقه.....

keyPlayer	Degree	Betweenness-Dir	InDegree	Outdegree	Id
					عدم همگرایی مناسب در
۳۰	۵۹	۲۲/۷۴۷	۳۴	۵۳	بین مردم استان (عدم وجود انسجام، وفاق و همدلی اجتماعی)
۳۰	۶۶	۱۳/۳۵۳	۳۴	۴۵	افزایش هزینه‌های طرح‌ها و برنامه‌های تولید در استان
۳۰	۴۶	۳/۲۷۴	۳۴	۱۹	بروکراسی اداری و قوانین دست‌وپاگیر
۲۹/۸۷۵	۶۳	۲۲/۷۷۶	۳۴	۵۰	بازماندگان از تحصیل در استان
۲۹/۷۵	۴۷	۱۳/۹۲۶	۳۳	۳۱	عدم وجود تبادل فرهنگی با سایر نقاط کشور
۲۹/۵	۵۵	۲۱/۶۷۶	۳۲	۴۹	عدم وجود استقلال فکری در بین مردم استان
۲۹/۲۵	۵۰	۱۶/۷۹۲	۳۱	۳۲	تصرفات اراضی ملی
۲۹	۶۴	۲۰/۱۴۵	۳۰	۵۸	گسست‌های قومی و مذهبی
۲۸/۷۵	۸۴	۳۷/۶۸۱	۲۹	۷۷	فقر
۲۸/۵	۸۵	۳۱/۹۰۳	۲۹	۷۶	معیشت
۲۸/۵	۵۵	۱۰/۶۶۳	۲۸	۳۹	مدیریت ناصحیح منابع آب استان
۲۸/۵	۵۲	۹/۰۰۲	۲۸	۳۷	کمبود آب شیرین کن
۲۸/۲۵	۶۹	۲۰/۶۱۲	۲۷	۶۵	قاچاق
۲۸/۲۵	۳۸	۹/۶۹۱	۲۷	۱۷	ضعف نیروی انسانی ماهر و متخصص در استان
۲۸/۲۵	۵۰	۴/۰۲۳	۲۷	۲۷	ناتوانی مراکز آموزشی در پرورش نیروی انسانی توانمند و کارآفرین
۲۷/۷۵	۵۹	۲۴/۰۶۷	۲۵	۴۹	کشاورزی سنتی و عدم گرایش به سیستم‌های پیشرفته
۲۷/۷۵	۶۷	۲۱/۸۷۸	۲۵	۵۶	ناتوانی در جذب سرمایه خارجی
۲۷/۵	۸۵	۳۴/۴۶۵	۲۶	۸۰	بیکاری و اشتغال

keyPlayer	Degree	Betweenness-Dir	InDegree	Outdegree	Id
۲۷/۲۵	۴۸	۷/۴۹۴	۲۳	۳۸	عدم بهره‌برداری مناسب از معادن استان
۲۶/۸۷۵	۷۸	۳۱/۰۴	۲۳	۳۸	کاهش شاخص امید به زندگی
۲۶/۵	۷۴	۱۰/۸۹۱	۲۰	۶۸	خروج سرمایه‌های استان به خارج از استان
۲۶/۱۲۵	۴۵	۴/۶	۱۹	۳۵	حاشیه‌نشینی
۲۴/۶۲۵	۵۶	۹/۳۷۱	۱۳	۵۰	گردشگری
۲۳/۵	۶۲	۹/۷۶۷	۹	۶۱	مهاجرت نخبگان از استان
۲۳	۴۰	۳/۹۲۵	۹	۳۶	بهداشت و سلامت

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در پیمایش انجام شده، تعداد ۱۷۶ مسئله و ریزمسئله از جامعه هدف استخراج شد که نهایتاً ۸۸ مسئله اصلی به ترتیب آنچه در جدول بالا آمده، رتبه‌بندی شد. همچنین جامعه هدف معتقد بودند برای مسائل، مجموعاً ۶۳۶ علت به‌عنوان ریشه مشکل وجود دارد. این مسائل ۶۶۸ پیامد و اثر برجای گذاشته‌اند. بر اساس تحلیل شبکه مسائل، مسئله‌ها دارای روابط زیر بودند:

شکل ۲. الگوی روابط مسائل

بحث و بررسی پنج مسئله اولویت دار

بر اساس رتبه‌های تعیین شده برای مسائل، پنج مسئله اصلی بررسی شد که ابعاد آن به صورت اجمالی در زیر آورده شده است.

مسئله اول: موانع تحقق اقتصاد مقاومتی (توجه به توسعه کشاورزی، روستایی و شهری و...)
شکاف‌های اقتصادی در بین جوامع در دوره‌های مختلف تاریخی و نیز در سیستم‌ها و ساختارهای اقتصادی مختلف، متفاوت بوده است (Fletcher, 2014). دولت‌های شکننده، در قبال بحران‌هایی مانند تحریم، کرونا و انزوای سیاسی آسیب‌پذیرتر هستند و در این بین رقابتی آن‌ها سعی دارند که منافع خود را در قبال حریف بیشتر کنند و جامعه هدف را ضعیف‌تر کنند (Rayes, 2020). رهبر معظم انقلاب (مدظله) یکی از راه‌های عبور از این شرایط حساس و رسیدن به امنیت اقتصادی را اقتصاد مقاومتی معرفی کرده‌اند. گفتمان اقتصاد مقاومتی نیز در کشور به منظور جهت‌دهی به تمام ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران برای حرکت در مسیر مقاومت‌سازی اقتصاد مطرح شد. به نظر می‌رسد، اثرات اقتصادی تحریم‌ها در استان سیستان و بلوچستان به دلیل شرایط خاص اقتصادی و جغرافیایی (علی‌رغم داشتن پتانسیل‌های خاص منطقه‌ای برای رشد و توسعه اقتصادی و کاهش اثرات تحریم) بیشتر از سایر مناطق کشور است. این امر می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد. عواملی از قبیل دور بودن از مرکز کشور به لحاظ جغرافیایی، پایین بودن سطح سرمایه‌گذاری و تولید در استان به دلیل عدم وجود زیرساخت‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری، ساختار نامناسب اقتصادی استان، پایین بودن سطح اشتغال در استان و همچنین وجود قاچاق موجب شده است تا استان در مقایسه با سایر مناطق از لحاظ رشد و توسعه اقتصادی در سطح پایینی باشد و به دنبال آن تاب‌آوری و پایداری اقتصاد استان در مقابل شوک‌ها و تحریم‌ها نیز پایین باشد.

بر اساس یافته‌های پیمایش، نخبگان تأکید دارند که جهت‌گیری توسعه استان در ابعاد حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی، توسعه کشاورزی و نخیلات، توسعه شبکه ارتباطی و زیربنایی، ساماندهی نظام شهری و روستایی تعریف می‌شود. تقویت مناسبات اقتصادی فراملی با

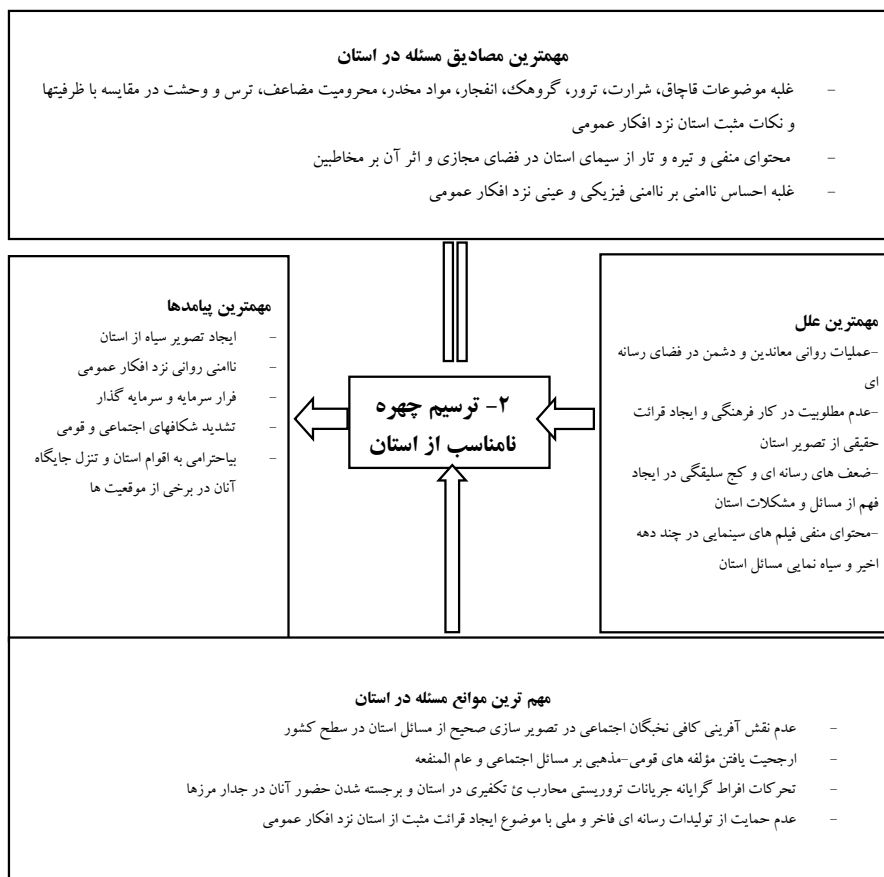
بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی استان با تأکید بر منطقه آزاد چابهار و منطقه ویژه زابل، تقویت پیوند و تعامل ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان با سطح ملی، توسعه کشاورزی پیشرفته با تأکید بر زیربخش‌های باغبانی، صید و آبریز پروری و کشت‌های متراکم و گلخانه‌ای، مهار کانون‌های بحران و منشاء ریزگردها و جلوگیری از پدیده بیابان‌زایی، ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها و تعادل‌بخشی به نظام سکونتگاه‌های روستایی از جمله موارد مهم در این زمینه است.

شکل ۳. ابعاد مسئله اول

مسئله دوم: ترسیم چهره نامناسب از استان نزد افکار عمومی در عرصه ملی

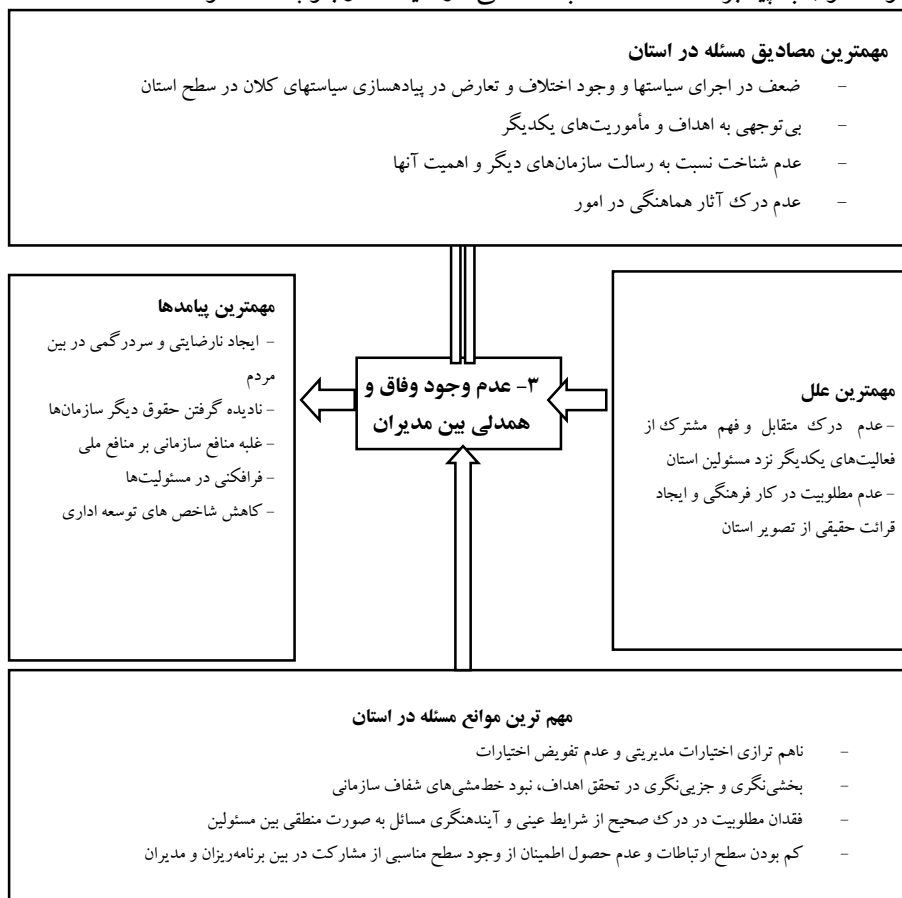
یکی از مسائلی که به صورت ریشه‌ای بر بروز بسیاری از تبعات و معلول‌ها، سایه انداخته است؛ ایجاد تصویر نسبتاً تیره و نامناسب از استان سیستان و بلوچستان نزد افکار عمومی است. این موضوع بسیار رایج بوده که نسبت به سیستان و بلوچستان، ذهنیت مخاطبینی که استان را ندیده‌اند، در اثر شایعات، بزرگ‌نمایی‌ها و سیاه‌نمایی‌ها، با محتواهای منفی درهم‌تنیده شده است. عناوینی مانند قاچاق، شرارت، ترور، گروهک، انفجار و مواد مخدر سایه سنگینی بر ظرفیت‌ها و نیمه پر لیوان در استانی با مردم نجیب، صبور، قانع، خونگرم و وطن‌دوست انداخته است.

شکل ۴. ابعاد مسئله دوم

مسئله سوم: عدم وجود وفاق و همدلی بین مدیران استان

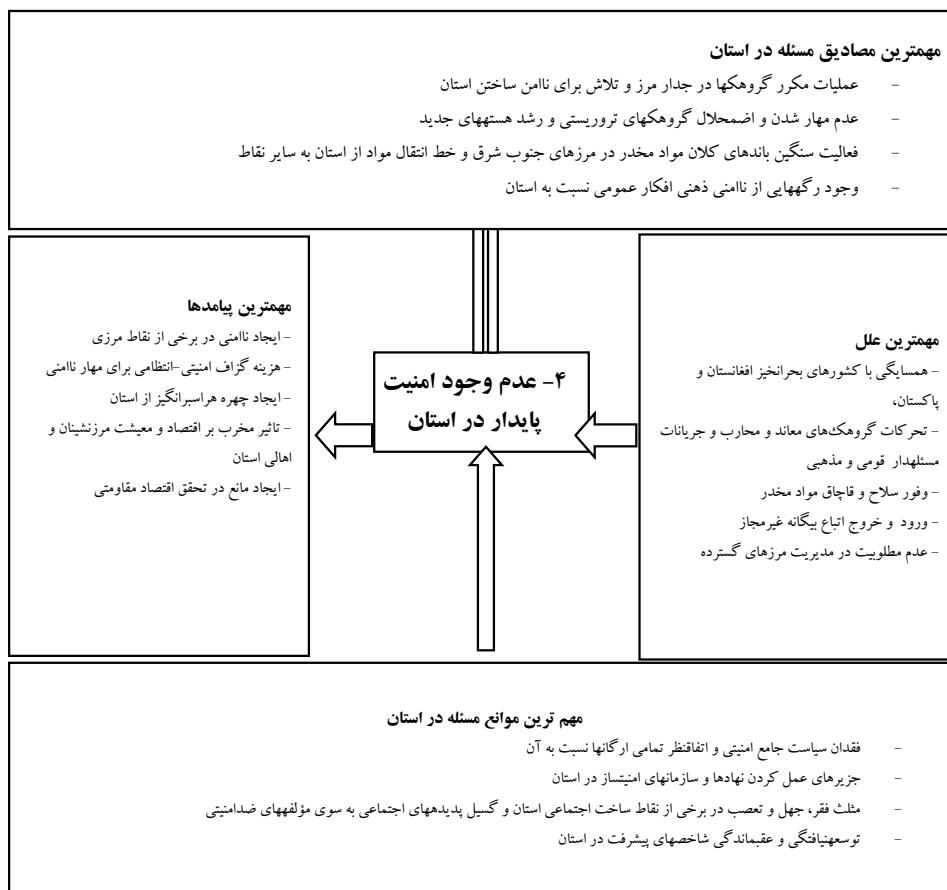
اساساً مؤلفه‌هایی مانند واگرایی، پس‌گرایی، تخریب یکدیگر، ایجاد ایستایی و عدم تحمل بین مدیران اجرایی در استان می‌تواند از جمله مسائل و موانع مهم در مسیر توسعه و پیشرفت باشد. هماهنگی و همکاری بین همه مدیران و ارکان قدرت، ظرفیت بزرگی را برای ارائه خدمات بهتر به مردم در استان می‌تواند فراهم کند. وجود شکاف نظری و عملی در مدیران استان در برخی از مسائل مشهود بوده است و موجب عدم توسعه مطلوب استان شده است. لذا رفع اختلاف نظرهای بنیادین که بین مسئولین وجود دارد از طریق ایجاد فهم مشترک و مسئله‌شناسی واحد و برگزاری جلسات تخصصی و هم‌افزایانه از سوی نهادهایی مانند استانداری در هموار کردن مسیر توسعه کارآمد خواهد بود. عدم وفاق و همدلی در بین مدیران استان در شرایط حاضر با رقابت‌های سیاسی، قومی و... تشدید شده است. رفع این مسئله می‌تواند موجب پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی در سیستان و بلوچستان شود.

شکل ۵. ابعاد مسئله سوم

مسئله چهارم: عدم وجود امنیت پایدار در استان

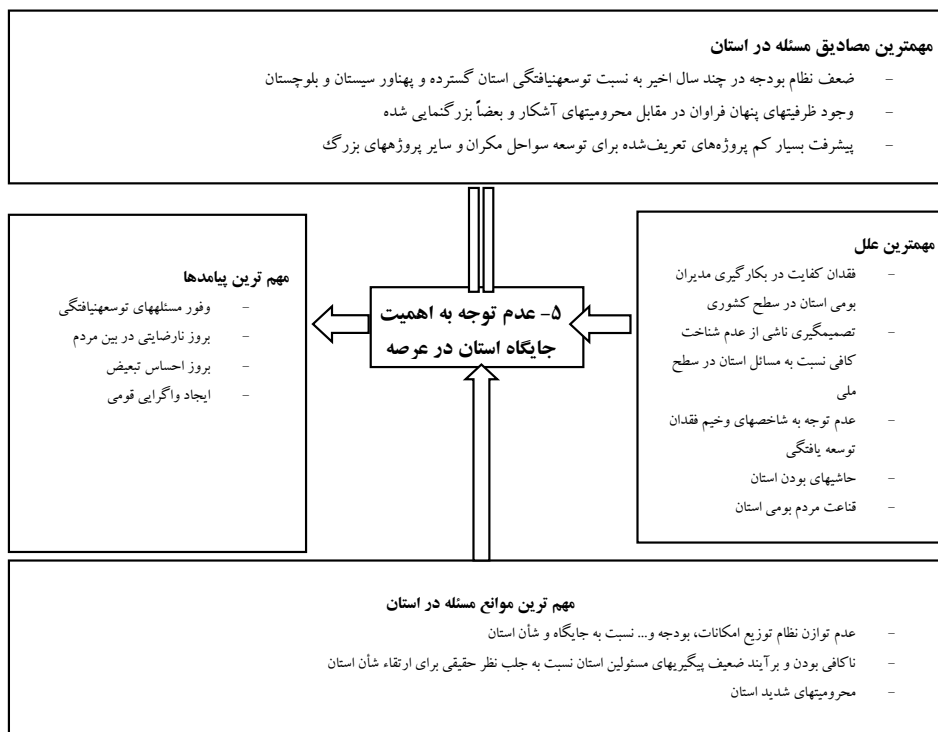
امنیت پایدار و «دور شدن از امنیت شکننده و شیشه‌ای» یکی از دغدغه‌های معاصر است (Weede, 2004). یکی از مسئله‌های ریشه‌ای که علت پدید آمدن بسیاری از مشکلات در استان بوده است، فقدان مطلوبیت در امنیت پایدار چه در وجه نرم (کاهش سرمایه اجتماعی، عملیات روانی سنگین دشمن، افزایش شکاف‌های اجتماعی، گرایش به تفکر تکفیری و...) و چه در حوزه سخت (بروز خشونت‌های سیاسی، شورش‌ها، فعالیت گروهک‌های تروریستی و عملیات‌های مکرر ایذایی در جدار مرز و سایر نقاط) آن بوده است.

شکل ۶. ابعاد مسئله چهار

مسئله پنجم: عدم توجه به اهمیت جایگاه استان در عرصه ملی

به نظر می‌رسد با وجود برگزاری جلسات در سطح عالی نظام در خصوص استان، تصویر درستی از ظرفیت و جایگاه استان نزد کارگزاران اجرایی و تقنینی تعریف نشده است. جنوب شرق، ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های زیادی برای ارتقاء منطقه‌ای و حتی ملی دارد. گردشگری دریایی، گردشگری کشاورزی، ظرفیت‌های اکوتوریسمی بالا، پتانسیل‌های کشاورزی، شیلاتی و صنعتی و همین‌طور ظرفیت‌های دامی در استان در کنار پتانسیل بالای منابع انسانی متخصص قابل توجه است. بکارگیری ظرفیت‌های استان می‌تواند تحول عظیمی در توسعه اقتصادی داشته باشد.

شکل ۷. ابعاد مسئله پنجم

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در مجموع استان سیستان و بلوچستان در زمینه پیشرفت، توسعه و امنیت از بسترهای لازم برخوردار است لیکن وجود مسائلی در مسیر پیشرفت و امنیت همه‌جانبه استان باعث بروز نارسایی‌ها و مشکلات عدیده‌ای برای استان شده است. مطالعه دقیق این مسائل می‌تواند در راستای حل و مرتفع شدن آن‌ها و قرار گرفتن استان در مدار پیشرفت و توسعه و ایجاد امنیت پایدار موثر واقع شود. ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که ارتقاء سرمایه اجتماعی در جنوب شرق کشور، در قالب همگرایی بین دولت و مردم و همچنین بحث تقریب مذاهب و اقوام می‌تواند بسیاری از مسائل را حل نماید.

لذا در ادامه به مهم‌ترین راهکارهای رفع مسائل اولویت‌دار استان بر اساس نتایج پیمایش و تحلیل یافته‌ها پرداخته شده است.

- در خصوص مسئله موانع تحقق اقتصاد مقاومتی (سایه سنگین مسئله بر تمام مشکلات استان): بررسی ابعاد مختلف مسئله، راهکارهای تجویزی نظیر: «تعریف نقش مشارکت مردم بومی استان در رفع موانع و اتکاء به داشته‌های استان، محور قرار دادن پیشسازی اقتصادی از طریق ظرفیت بین‌المللی سواحل مکران با تأکید بر شیلات، ظرفیت بندر چابهار و بهره‌برداری از کشتی‌رانی و حمل و نقل بین‌المللی و صادرات و واردات، توجه به سیاست‌های کلان اقتصاد مقاومتی، ایجاد کارگروه‌های تخصصی در نهادها و اخذ نتایج پیگیری از طریق استانداری و آسیب‌شناسی فرایندهای اجرایی در آن، استفاده از ظرفیت‌های منحصربه‌فرد در استان مانند معادن و ایجاد اشتغال از طریق کشاورزی، هماهنگی بین برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری و روستایی با برنامه‌های تامین مسکن گروه‌های کم‌درآمد، پروژه‌های زیرساختی استان و...» را ارائه می‌کند. همچنین لازم است که در ستاد اقتصاد مقاومتی استان، طرح‌های اقتصاد مقاومتی مصوب «به صورت مستمر» و با مشارکت هم‌افزایانه تمامی ارگان‌های مربوطه، به لحاظ نوع و میزان اثرگذاری در زمینه

- توسعه و اشتغال مورد سنجش و بازبینی قرار گرفته و مشوق‌های لازم برای نیل به پیشرفت تدارک دیده شود. همچنین در حوزه کشاورزی راهبردهای زیر توصیه می‌شود:
- ارتقای بهره‌وری آب و خاک کشاورزی و صرفه‌جویی در مصرف آب کشاورزی و اعمال مدیریت تقاضا
- ارتقای امنیت غذایی، سلامت و غنی‌سازی محصولات کشاورزی
- حفاظت و صیانت از منابع طبیعی و توسعه آن در چارچوب اصول توسعه پایدار
- توسعه صنایع کشاورزی و زنجیره‌های عرضه
- دانش‌بنیان ساختن کشاورزی و توانمندسازی منابع انسانی و نوسازی ساختار تحقیق، آموزش و ترویج کشاورزی
- تنوع‌بخشی در نظام مالی و تجهیز و تامین منابع
- ارتقای مدیریت آب بخش کشاورزی و در اولویت قرار دادن افزایش راندمان آبیاری در کلیه مراحل با تاکید بر اجرای روش‌های نوین آبیاری
- مدیریت مخاطرات و امنیت غذایی با بهره‌برداری از منابع تولید خارجی (کشت فراسرزمینی)
- افزایش تولید محصولات راهبردی و ارتقای ضریب خوداتکایی آن‌ها
- تنوع بخشی ابزارهای حمایت از تولید و تولیدکنندگان بخش به‌ویژه با منتفع نمودن بهره‌بردار در درآمد حاصل از فروش محصول نهایی
- افزایش ضریب خوداتکایی محصولات اساسی مانند گندم، برنج، شکر، سیب‌زمینی، دانه‌های روغنی، حبوبات، پنبه، انواع گوشت، شیر و تخم مرغ
- بهبود و افزایش عملکرد در واحد سطح
- ارتقاء و توانمندسازی مدیریت منابع طبیعی و مشارکت مردم در حفاظت و بهره‌برداری در خصوص مسئله دوم: ترسیم چهره نامناسب از استان نزد افکار عمومی در عرصه ملی: بررسی ابعاد مختلف مسئله راهکارهای تجویزی نظیر: «استفاده از ابزار هنر و رسانه برای معرفی

ظرفیت‌های استان، برپایی مطلوب عدالت اجتماعی برای کاهش شکاف قومی-مذهبی، رفع محرومیت‌ها و احساس آن، استفاده بهینه‌تر از نخبگان و فرهیختگان قومی-مذهبی، جلوگیری از برخوردهای قهرآمیز با مطالبات قومی، برگزاری نمایشگاه‌های معرفی استان در سایر نقاط کشور و انعکاس مشکلات و مطالبات مردم توسط رسانه‌های محلی و تدارک شیوه‌هایی برای رفع آن را معرفی کرده است.

در خصوص مسأله سوم: عدم وجود وفاق و همدلی بین مدیران استان: به نظر می‌رسد که این موضوعات منجر به بروز تصویری از ناکارآمدی مدیریتی در استان در دریچه نگاه مردم شده است. به نظر می‌رسد که یکی از راهکارهای عملی برای رفع این موضوع، مداخله هدفمند و ورود نماینده محترم ولی فقیه در استان به اختلافات موجود است که با توجه به جایگاه این نهاد، شایسته است «منافع و مصالح ملی» در اذهان و افکار مدیران استان مورد تأکید قرار گیرد و همچنین سلیقه‌هایی که منافع و امنیت ملی را به حاشیه می‌رانند، تقبیح شود.

در خصوص مسئله چهارم: عدم وجود امنیت پایدار در استان: از مهم‌ترین راهکارهای ایجاد امنیت پایدار در استان، ایجاد احساس امنیت روانی در مردم استان و همچنین سایر متغیرهای مداخله‌گر در استان مثلاً در زمینه‌های سرمایه‌گذاری در سواحل مکران را باید نام برد. بر اساس فرایندهای اقناع‌ساز و توجیه افکار عمومی نسبت به سیاست‌های کشور برای حمایت از سرمایه‌گذاری در این منطقه می‌بایست پشتیبانی کافی از سرمایه‌گذاران در استان انجام شود. همچنین همراهی و همدلی مسئولین امنیتی-انتظامی استان برای ایجاد وحدت رویه در پیشگیری از متغیرهای ضدامنیتی در استان با تأکید بر سیاست‌های شورای تأمین استان و همچنین تعریفی از اولویت‌های مبارزه با چالش‌های امنیتی استان اعم از گروهک‌ها، اشراک، مواد مخدر و... تدوین سند جامع امنیتی استان در شورای تأمین استان و همچنین مشارکت مؤثر اعضای در نیل به اهداف سند جامع از مهم‌ترین راهکارهای نیل به امنیت پایدار در استان است. قرارگاه قدس جنوب شرق سپاه نیز نقش مطلوبی در تأمین امنیت منطقه داشته است و به نظر می‌رسد در

صورت بهبود هم‌افزایی تمامی ارکان نظامی، امنیتی و انتظامی، می‌توان امنیت مردمی و بومی که نسخه شفافبخش آلام ضدامنیتی منطقه است را محقق کرد.

در خصوص مسئله پنجم: عدم توجه به اهمیت جایگاه استان در عرصه ملی: در مقام تجویز باید عنوان داشت که عدم توازن در توزیع امکانات از سوی مرکز، بزرگ‌ترین تهدید برای سیستان و بلوچستان است. عدم توازن نظام توزیع امکانات، بودجه و... نسبت به جایگاه و شأن استان، یکی از بزرگ‌ترین نگرانی‌های مسئولین استانی و مردم شریف استان بوده است. لذا مسئولین استانی باید تلاش مضاعفی برای ایجاد این تصویر در مرکز نمایند. نقش نمایندگان مجلس و حوزه‌های برنامه و بودجه در این خصوص بسیار مهم است.

سایر پیشنهادات و راهبردهای تجویزی در مدیریت مسائل توسعه و امنیت جنوب شرق:

✓ برای رسیدن به اهداف والای توسعه و پیشرفت، همدلی و هم‌زمانی بین مسئولین و برطرف نمودن شکاف بین آن‌ها از جمله ضروریات است. در این جهت هیچ یک نباید دیگری را نامحرم و غیرخودی بدانند و او را در روند مدیریت کشور و تصمیمات شرکت ندهند. همچنین باید مراقب بود تا فرایند گفتگو برای رسیدن به یک «فهم مشترک» در مسیر توسعه و ترقی به بن‌بست نرسد. مسئولین در این خصوص باید از اعمال سلیقه‌های خود خودداری کنند؛ بلکه اصول کلان حاکم می‌بایست رعایت شود. در بسیاری از مصاحبه‌ها با نخبگان قومی، سیاسی، مذهبی و اجتماعی سیستان و بلوچستان، گلایه‌های بسیاری در ارتباط با دخیل شدن سلیقه‌های افراد و مدیران و در نتیجه عدم وحدت رویه در کنترل و مدیریت مسائل استان، مطرح شد. به نظر می‌رسد که این موضوعات منجر به بروز تصویری از ناکارآمدی مدیریتی در استان در دریچه نگاه مردم شده است.

✓ عدم توازن در توزیع امکانات از سوی مرکز، بزرگ‌ترین تهدید برای سیستان و بلوچستان است. عدم توازن نظام توزیع امکانات، بودجه و... نسبت به جایگاه و شأن استان، یکی از بزرگ‌ترین نگرانی‌های مسئولین استانی و مردم شریف استان بوده است. لذا مسئولین استانی

باید تلاش مضاعفی برای ایجاد این تصویر در مرکز نمایندند. نقش نمایندگان مجلس و حوزه‌های برنامه و بودجه در این خصوص بسیار مهم است.

✓ هماهنگی بیشتر مدیران، انجام نظارت و ارزیابی‌های مستمر و بکارگیری مدیران با تفکر استراتژیک در استان، توسعه و پیشرفت را امکان‌پذیر خواهد کرد.

✓ آسیب‌شناسی ساختار اداری و مدیریتی استان به گونه‌ای است که علاوه بر شناسایی دقیق نقاط ضعف و بحران، راهبردهای عملی و اجرایی نیز در راستای رفع موانع، تدوین و برنامه‌ریزی شود. ضمن آن که بانک اطلاعاتی یکپارچه‌ای از متخصصین بومی استان برای بکارگیری در مناصب مهم به‌عنوان کادرسازی می‌تواند ایجاد و در گام‌های مختلف استفاده شود.

✓ فرهنگ‌سازی و جاانداختن ارزش‌ها و هنجارها به‌عنوان معیار، کار صحیحی است. اقدامات رسانه‌ای در این خصوص بسیار مهم است و همچنین بهره‌برداری از ظرفیت افراد شاخص مذهبی و علماء برای تأثیرگذاری بر آحاد جامعه به‌منظور رعایت موازین قانونی به مثابه موازین شرعی و مذهبی می‌تواند راهگشا باشد.

منابع:

1. Arjona, A., Kasfir, N. and Mampilly, Z. (2015). Rebel governance in civil war. New York: Cambridge University Press.
2. Eftekhari, A. (2003). Security soft power and the Iranian Islamic model of progress, *Soft Power Studies*, 8(3): 79-98. (Persian)
3. Esmailzadeh, Y. (2019). Relationship between social cleavages and political violence, PhD Thesis, Islamic Azad University Zahedan Branch Faculty of Law and Political Science. (Persian)
4. Fletcher, R. (2014). Romancing the wild: Cultural dimension of ecotourism, Durham, NC: Duke University Press.
5. Furlan, M. (2020). Rebel governance at the time of covid-19: Emergencies as opportunities for rebel rulers. *Studies in Conflict & Terrorism*, 45:1-24.
6. kord, B., abtin, A. (2013). Review the factors affecting on development of rural entrepreneurship in Sistan and Baluchestan province (with focus on developing rural growth centers, developing in formation and

- communication technologies and empowerment of rural women). *Geography and Development*, 11(32): 1-14. (Persian)
7. McNamara, R. (1968). *The essence of security*, New York: Harper and Row.
  8. National network of society and university. (2018). *The issues of Sistan and Baluchestan province*, Tehran: National network of society and university press. (Persian)
  9. Rahimi Roushan, H. and Hosseini, S.F. (2017). Comparison of anthropological bases of advancement and development in thought of Islam and Liberal-Democracy theory. *Transcendent Policy*, 5(16): 55-82. (Persian)
  10. Ramezan Khah, M., Ramezani, M., Ghasemi, R., Fouladiyan, M., Naseri, M. and Ghasemi, M. (2016). *Strategic problemology of development in Sistan and Baluchestan province*. Tehran: The Center for Strategic Studies. (Persian)
  11. Poursaid, F. (2022). "Identity based" discourse; the basis of good security governance in the Islamic Republic of Iran. *Strategic Studies Quarterly*, 25(95): 39-57. (Persian)
  12. Rayes, D. (2020), *Covid-19 in Syria: Short- and long-term implications for a Country in crisis*, The Tahrir Institute for Middle East Policy, Washington, DC 20006.
  13. Smith, J. (2021). COVID-19, Brexit and the United Kingdom—a year of uncertainty. *Journal of the Round Table*, 110(1): 62-75.
  14. Weede, E. (2004). On Political Violence and its Avoidance. *Acta Politica*, 39(2): 152-178.